

„Naše láska k člověku je měřítkem naší lásky k Bohu. Pro křesťany
– a nejen pro ně – nikdo není cizincem. Kristova láska nezná hranice.“ E.S.

Když jsme ve spolupráci s veronskou diecézí a tamní univerzitou připravovali putování italských studentů po Střední Evropě, zvolili jsme jako leitmotiv postavu Edity Steinové, protože svým životem propojuje všechna území, která jsme chtěli představit a jednak jde o osobnost mnohotvárnou: filosofku, karmelitku, světici, ale také patronku Evropy, svědka víry uprostřed totalitního režimu, jednu z prvních žen, které se staly univerzitními docentkami, a především člověka vzácně celistvého, jenž neodmítá spoluodpovědnost za svět, v němž je nám dáno žít.

Edita Steinová (1891-1942) se narodila ve Vratislavi, ve městě, v němž se po staletí snoubí kultura slovanská s německou.¹ Hlásila se vždy k dvojí příslušnosti: „jsem Židovka a Prušanka“, napsala v autobiografické knize o svém mládí.² Bývá ostatně považována spíše za světici německou než polskou, přestože ve svém životopise poutavě líčí život dolnoslezské židovské rodiny žijící v pokojné symbióze se smíšeným slovansko-německým národním společenství typickým pro tento kraj. Svou autobiografickou knihu *Aus dem Leben einer jüdischen Familie* začala psát v r. 1933 a pozůstalí členové rodiny Steinovy se po válce dlouho bránili její publikaci: texty tohoto žánru bývají ambivalentní, vedle jejich nesporné literární a dokumentační hodnoty, často příliš nahlíží do soukromí. Pro Editu Steinovou ovšem takové psaní bylo otázkou zásadní pravdivosti, proto nemohla zatajit ani některé konflikty, sporné osobní postoje a názory členů rodiny, které měly dokreslit obraz běžné židovské rodiny, jež se podstatně nelišila od svého polsko-německého kulturního prostředí, což mělo být hlavním poselstvím knihy. Vedle filozofčina úsilí o autenticitu připomeňme dobový kontext, který podnítl vznik tohoto díla: období prudké eskalace antisemitismu jež Steinovou, jako mnoho dalších, přinutilo zřít se slibné univerzitní kariéry.

Literární zpracování dějin vlastního rodu se pro Editu Steinovou stalo příležitostí vyjádřit své pojetí domova, vlasti, pocitu odpovědnosti za osudy místa, kde žijeme. Filozofickou a literární reflexi však vždy doprovázela koherentní životní gesta, jimiž stvrzovala svá ideová východiska. Jako příklad zmiňme její reakci na počátek první světové války: přesvědčena, že nelze zůstat stranou, přerušila studia a nastoupila jako dobrovolná zdravotní sestra do vojenského lazaretu v Hranicích na Moravě. Dostala tak příležitost uvědomit si, že i její němectví/prušanství může být pocíťováno jako cosi konfliktního, zdroj nepřátelství a odcizení. Česky mluvící obyvatelé Hranic zdaleka nesdíleli její válečný patriotismus: „Na pomoc obyvatelstva městečka... se nedalo spoléhat. Češi se dívali na Němce s jistou nevraživostí. Jestliže jste se někoho na ulici zeptali na cestu, nedostali jste odpověď. Nemocnice, ve které pracovaly německé sestry nedostávala žádné dary od obyvatel města. Byly jsme odkázané jen na pomoc z vlasti.“³ - Steinová naštěstí brzy dospěla k pochopení a vcítění do situace národů monarchie, které se bez viny ocitly ve válce:⁴ "V našem lazaretu byly zastoupené všechny národy rakousko-uherské monarchie: Němci, Češi, Slováci, Slovinci, Poláci, Rusíni, Maďaři,

¹ Dovolujeme si připomenout, že Vratislav-Wroclaw-Breslau, hlavní město Dolního Slezska založil český kníže Vratislav, během staletí byla spravována střídavě Poláky a Prusy, po generace tu sídlila významná židovská komunita.

² Své „prušanství“ si uvědomila během univerzitních studií. K přednáškám Maxe Lehmana, který se netajil vlastními antipruskými názory, Steinová poznamenává: „Protože jednostrannost ve mně vždy probouzela touhu vyslechnout také opačný názor, začala jsem se zabývat přednostmi pruského charakteru a posílila jsem mé „prušanství“ víc než v domácím prostředí.“ (srv. E.STEINOVÁ, *Aus dem leben*, cit podle itals. překladu *Storia di una famiglia ebrea*, Roma 1992, 243).

³ cit. in V. BEDNÁŘ, *Okolnosti pobytu Edith Steinové v Hranicích v roce 1915*, in *Sborník SOA v Přerově 2004*, 123.

⁴ "Válečná ani poválečná generace si neumí představit, v jak pevné jistotě a bezpečí jsme žili do roku 1914. Pokoj, pojištění získaného majetku a stabilita poměrů byly pro nás téměř неотředitelným základem života... Za několik měsíců bylo po všem." E. STEINOVÁ, *Ze života*, cit. in BEDNÁŘ, 123.

Rumuni, Italové. Nežřídka také Cikáni. K tomu mnohdy ještě nějaký Rus nebo Turek. ... Bylo mi jich velice líto, oněch ubohých Slováků a Rusínů, které vyrvali z pokojných vesniček a poslali do pole. Co jim bylo po dějinách německé říše a habsburské monarchie? Teď tu leželi a trpěli, aniž by věděli proč.⁵

Jinou odpovědí na situaci, v níž je člověk nucen žít jako cizinec v zemi, kterou považoval za vlast, byla pro Editu Steinovou její úvaha o státě a na praktické rovině pak především její mučednictví. Ve studii *Eine Untersuchung über den Staat* (1925) rozlišuje stát jako společnost (*Die Gesellschaft*) a stát jako společenství, pospolitost (*Die Gemeinschaft*). Vedle právní a interpersonální státní struktury podle Steinové existuje cosi jako národní společenství, které se ovšem neidentifikuje prostě s jedním národem či kulturou, ale ani se sdružením několika kulturních tradic do jediného státního celku. Živé národní společenství má být nesené společnou intencí, k níž pak směřuje veškerá odpovědnost občanů.⁶ Společnou intencí ale není stanovení společných etických kritérií, ta jsou podle Steinové určující v oblasti individuálního chování a mezilidských vztahů. Úkolem státu nemá být tedy garance určitých etických hodnot, ale zajištění a ochrana určité autonomie jednotlivců vůči státu, podporovaná a vyjádřená menšími společenskými uskupeními (komunitami) uvnitř státu.⁷ Edita Steinová nekapitulovala na plnoprávné začlenění do společnosti, její úvaha o státě je podnícena jednak některými rysy pruského státního uspořádání a jednak chovala naději na možný přínos onoho specifického života v rozpětí mezi několika národy a kulturami. Věřila v možnou pozitivní formulaci "multikulturality středoevropského prostoru", smíme-li zesoučasnit její vyjádření.

Před časem opět zveřejněný dopis Steinové papeži Piu XI., týkající se rostoucího pronásledování Židů v Německu, je dalším dokladem konkrétních a někdy jistě riskantních činů, jimiž vyjadřovala svou spoluodpovědnost za stav společnosti. A když pak v závěru života vytušila svou blízkou násilnou smrt, zahlédla v ní hlubší smysl, který vyjádřila v následujícím listě svým představeným: „Prosím Pána, aby ráčil přijmout můj život a smrt ke své cti a slávě, /.../, za smíření, /.../ za to, aby Pána přijali ti, kdo jsou jeho, a aby jeho království přišlo ve slávě; prosím za záchranu Německa a mír ve světě“⁸ ... „Pevně věřím, že Pán přijme můj život za všechny. Musím neustále myslet na královnu Ester, která byla proto vzata ze svého národa, aby se za něj přimlouvala před králem.“⁹ - „Za všechny stát před Bohem“, tak shrnuje Edita Steinová význam vlastního povolání. Vždy pro ni bylo podstatné zaměřit se na co nejlépejší rozvinutí pozitivního lidského potenciálu svěřených osob. Přestože pro ni samotnou vrcholem sebeuskutečnění byl vstup do kontemplativního kláštera a mučednictví, nepřestala zdůrazňovat odpovědnost *každého* za současný i budoucí stav světa, v němž žijeme, a který si v napjaté době může vyžádat i oběť vlastního života pro život druhých. Její smrt však zůstává gestem lásky, nikoliv náboženského fanatismu. Lásky, která jde až do krajnosti, která je ochotna nabídnout život i za vzdálené: za německý a za židovský národ, tedy za ty, kdo ji vytrvale odmítali přijmout do svého společenství, přiznat jí domovské právo.

Její životní postoj je vzdálený onomu kafkovskému pocitu vydědění, odcizení, které její pražský vrstevník tak geniálně zachytil ve svých dílech. Nesmířila se jako mnoho pražských německých intelektuálů s tím, být cizinkou ve vlastním domě, avšak ani nerozpoutala kolotoč odplaty v boji za právo na vlast. Edita Steinová své postavení, stále znejistované a ohrožené místo ve

---

⁵ cit. (s úpravami) podle Edith STEINOVÁ, *Ze života jedné židovské rodiny. Služba v Lazaretu v Hranicích na Moravě*, in Karmel 1-2/1999.

⁶ Neexistuje-li tato společná intence, státnímu útvaru hrozí smrt. Srv. A. A. BELLO, *Edith Stein*, <http://www.emsf.rai.it/interviste/interviste.asp?d=497>

⁷ Stát navíc, jak ukazují dějiny, není jedinou, absolutní formou společnosti, ač dnes jistě zůstává formou nanejvýš cennou, dodává Steinová ve své studii. K hodnocení této koncepce státu v díle Edith Steinové srov. např. A.A. BELLO; E. GARCIA ROJO, *Edith Stein, existencia y pensamiento*, Madrid 1998.136-142.

⁸ M.A..NEYER, *Edita Steinová, Život v obrazech a dokumentech*, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 1993, 71 (překlad upraven podle V.KOHUT, *Pokoj před tváří Hospodina. Edith Stein a její přimluva za mír ve Svaté zemi*, Karmel 2/2003).

⁹ tamtéž, 63.

společnosti naopak přijala jako cenný dar, jako možnost účasti na osudu všech takto postižených, ve vzácné solidaritě s trpícím společenstvím i jednotlivcem. Nadějí a klíč ke smyslu této situace našla ve víře v plodnost utrpení božího Syna, v němž dostaly význam všechny osudy, křivdy a utrpení. Velikonoční tajemství nám předestírá obraz Vzkříšeného Krista se stopami ran, tedy znameními prožité opravdové bolesti, ale bolesti vpravdě vykoupené a vstupující do nového života. Nic tedy není bez naděje na budoucnost. „Žádný kámen strachu, viny a bolesti není tak velký, aby nakonec nemohl být odvalen,“ píše Tomáš Halík.¹⁰ Podobně Lévinas říká, že „žádná slova se nesmí ztratit, žádná smrt se neobejde bez vzkříšení.“

Obojí nás zároveň upomíná na význam dějin, minulosti, ať už byla jakkoliv bolestná a zraňující. „Minulost nám otevírá své možnosti a podněty k proměně přítomnosti, uvědomění si minulosti tak může vyvolat novou budoucnost.“¹¹ Ano, chceme-li hovořit o smíření a naději, je třeba mluvit také o minulosti, vině, paměti individuální i kolektivní. Jistě je v této souvislosti případná i otázka, zda vůbec můžeme uzdravit minulost, zda máme právo revidovat historicky podmíněná a rozhodnutí druhých.

České sloveso „odpustit“ můžeme chápat také jako „pustit, nechat být něčí/své provinění, vzdát se nenávisti a pomsty, a tak být osvobozen k novému životu.“¹² Neznamená tedy zapomenout či ignorovat pocity zatrpklosti, zloby či zoufalství, které v nás oprávněně probouzí bezpráví. Je třeba nebrat dějinám jejich hodnotu, vždyť co se stalo, je v nás trvale zapsáno a náleží ke společné zkušenosti: a to jak křivda, tak i touha po spravedlnosti, vyrovnání. (A kdo z nás nezažil, že je těžké odpustit i všední zrady paradoxně nikoliv nepřátelům, ale partnerům, rodičům, přátelům...) Jak se tedy vrátit ke svobodě, která se nedá opanovat předsudky, nekonečným koloběhem odplaty a zastírání vlastních vin? A jak velkou vinou je, připravit někoho o domov? Nestačí-li k porozumění oněch několik poznámek ze života Edity Steinové, o jejím vnímání vlasti a její ztráty, zkusme si uvědomit, že domov je místem, které poskytuje útočiště hledajícím a přístřeší cizincům, že „kde je domov, je i oslovení, důvěra a odpovídání,“ z nichž pramení společná řeč, společné úsilí, jedním slovem „kultura“.¹³ Lze nějak odčinit ono vnucené cizinectví?

A tím se snad konečně dostáváme k tématu, které od nás, řeholní kongregace, jež se zapojila do projektu *Speranza* bylo zřejmě očekáváno.

Mnohé se v naší společnosti za posledních šestnáct let změnilo, ovšem stále nám ještě schází ona hluboká a trvalá proměna mentality, jež měla navázat na politickoekonomické změny v naší zemi. Všichni si přejeme, aby opět nabylo na síle, co socialismus dlouhodobě narušil: autentický a odpovědný život ve společnosti, úctu k jednotlivci a jeho právům, kreativitu, pozitivní hodnotovou orientaci, iniciativnost... Programních prohlášení o vzájemné mezinárodní podpoře v tomto smyslu, jak ze strany státních tak církevních představitelů obou našich zemí, bylo jistě dost.¹⁴ Plně sdílíme přesvědčení, že se však jedná o dlouhodobý a komplikovaný proces usmíření a růstu k nové společné budoucnosti. A protože jsme řeholní sestry, nedomníváme se, že by naším místem byla „vysoká politika“ - avšak nechceme chybět tam, kde jde o *praxi* dialogu, o hledání a konkrétní využití nástrojů, jež mají vnést myšlenku usmíření do všedního života jednotlivců a společnosti.

Proto také naše kongregace přijala pozvání zástupců farnosti a občanských sdružení tohoto regionu ke spoluúčasti na projektu *Speranza*. Řeholní komunity mají být jakýmsi příkladem

---

¹⁰ T. HALÍK, *Vzýván i nevzýván*, Lidové noviny, Praha 2004, 254.

¹¹ MEZINÁRODNÍ TEOLOGICKÁ KOMISE. *Paměť a smíření: církev a viny minulosti*. Katolický týdeník, Praha 2000, 33.

¹² srov. též *Slovník spisovného jazyka českého* (1989): „přestat mít někomu za zlé nějaké (zprav. závažnější) provinění“, „dovolit někomu odchod“, viz také Z. SVOBODOVÁ, *Nelhostejnost, aneb (ne)náboženská výchova*, Malvern, Praha 2005, 93n.

¹³Z. SVOBODOVÁ, 109.

¹⁴ Za všechny zde připomeňme alespoň *Prohlášení Stálé rady ČBK k současné situaci česko-německých vztahů* z dubna 2005; *Společné prohlášení českých a německých biskupů u příležitosti 50. výročí konce 2. světové války* (1995); *Společné prohlášení českých a sudetoněmeckých křesťanů* (1992); *Česko-německá deklarace o vzájemných vztazích a jejich budoucím rozvoji* z 21.1.1997 ad.

"skutečně dobrého porozumění, sounáležitosti, soužití".¹⁵ Samozřejmě i my se teprve „stáváme“ společenstvím podle ideálu, který vyznáváme. Jsme kontemplativně-apoštolský řád čerpající ze spirituality Karmelu, k němuž náležela také Edith Steinová. Její pedagogické úsilí je pro nás velkým vzorem.

Naše řeholní společenství se po desítky let věnuje výchovně-vzdělávací činnosti, její konkrétní formy vždy určujeme v dialogu s novým prostředím, do kterého se má komunita včlenit. Podle potřeb společnosti a místní církve tedy působíme ve farnostech, v exercičních domech, ve školách a dalších kulturně-výchovných zařízeních. Stojíme o to spoluutvářet dějiny regionu, učit se srůstat s kulturou a dějinami tohoto kraje, a tak ukazovat, že tu je opravdu naděje pro budoucnost, pro pokojné a smířené soužití kultur, generací, pohledů na svět. Nechceme sem vnášet něco, co zde chybí, ale spíše podporovat rozvoj místních zdrojů a personálních kvalit jednotlivců, jimiž je obdařena každá místní kultura a každý člověk.

Před několika lety jsme s podobným záměrem otevřely dům v Praze, kde hostíme skupinu univerzitních studentek. Jeho cílem, je poskytnout lidské i duchovní zázemí, které by podporovalo osobnostní růst studentů skrze život ve společenství. Nemá přitom jít o společenství parařeholní, plně respektujeme odlišné profesionální i životní poslání každého: jedná se především o základní ochotu a vstup do určité dynamiky společenství, zbavování se mechanismů, které brání rozvoji přirozených lidských vztahů. Naprosto základní jsou v nabízeném formačním projektu výrazy jako svoboda, odpovědnost, tvořivost, autenticita, nezištnost ad., jejichž obsah odpovídá tradiční, tj. pokoncilní křesťanské teologicko-antropologické vizi člověka a jeho místa ve světě.

Společensko-vzdělávací centrum v Luké by mělo nést jméno Edity Steinové. Tento název jsme nenavrhlly my, ale samozřejmě se nám zdá nejvýš příhodný pro místo, které chce být prostorem smíření a setkání. Snad se tedy i tato vzácně celistvá žena, žijící na rozhraní několika kultur a národů, stane dalším ze „společných vzorů naší víry“,¹⁶ které spojují český a německý národ a poukazují k naději na dobrou společnou budoucnost. Jak už bylo řečeno, neaspírujeme na politická křesla a prohlášení, cítíme se povolány spíše ke spolupráci s infrastrukturami tohoto regionu a jeho konkrétními občany. Nejsme jistě první, jediné či nejlepší, ovšem zdá se nám, že oné drobné a trpělivé práce a iniciativ pro usmířenou a vykoupenou budoucnost není nikdy příliš mnoho.

Denisa Červenková
Sestry karmelitky sv. Terezie, Praha

(text byl napsán pro konferenci Češi a Němci v nové Evropě - smíření jako naděje, Olomouc, 10.12.2005)

---

¹⁵ *Společné prohlášení českých a německých biskupů u příležitosti 50. výročí konce 2. světové války* (1995), dostupné na <http://tisk.cirkev.cz/art/clanek.asp?id=1985>

¹⁶ tamtéž.